

Finansuojama pagal Europos Komisijos "Teisių, lygybės ir pilietybės programą 2014-2020"

**Nediskriminacijos principo taikymas Europos Sąjungos teisėje
Konferencija (WEBINAR) teisminės valdžios atstovams
2020 m. birželio 4-5 d.**

**Santykis tarp ES teisės ir EŽTK aiškinant ir taikant
diskriminacijos uždraudimo principą**

**Prof. Dr. Danutė Jočienė
LR Konstitucinio Teismo teisėja
Vilnius, Lietuva**

Teisinis pagrindas abiejose sistemose:

- Teisinis pagrindas Nediskriminavimo uždraudimo principo aiškinimui ir taikymui – **Tarptautinės sutartys** (skirtingos savo teisine prigimtimi):
- - **Europos Sąjungos teisė (ES)** – Europos Sąjungos sutartis (*inter alia* 2, 3, 6, 9 str.); Sutartis dėl Europos Sąjungos Veikimo (**specialus skyrius (dalis) II** - 8, 10 str., ypač svarbus 18 str. (diskriminacijos uždraudimas pilietybės pagrindu), 19 str. ir kiti);
- IR Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartija (**specialus skyrius (dalis) III – Lygybė** – 20, 21, 22, 23 str.).
- - **EUROPOS TARYBA** – 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (14 str.) ir Konvencijos papildomas Protokolas Nr. 12.

Teisinė bazė (pagrindas):

- **ES teisėje** –
- **Nediskriminacijos principas** – bendrasis ES teisės principas, taikomas visose ES veiklos (veikimo) srityse (ES sutarties 2 str., ir taip pat speciali nuoroda į 9 str. (tos pačios Sutarties) – **visų ES piliečių lygybės principas**;
- Žr. taip pat **Sutarties dėl ES veikimo 10 str.** (Nustatydama ir įgyvendindama savo politikos kryptis ir veiksmus, **Sąjunga siekia kovoti su bet kokia diskriminacija** <...>).
- **Europos žmogaus teisių konvencijos sistemoje** –
- Konvencijos 14 str., taikomas kartu su kita Konvencijoje ar jos Protokoluose garantuojama teise ar laisve;
- ir Protokolas Nr. 12 – nustatantis bendrą diskriminacijos uždraudimą (vidaus teisėje).

Europos Sąjungos sutartis (konsoliduota versija):

- 2 straipsnis.
- Sąjunga yra grindžiama šiomis vertybėmis: pagarba žmogaus orumui, laisve, demokratija, **lygybe**, teisine valstybe ir pagarba žmogaus teisėms, **įskaitant mažumoms priklausančių asmenų teises**.
- Šios vertybės yra bendros valstybėms narėms, gyvenančioms visuomenėje, kurioje vyrauja pliuralizmas, **nediskriminavimas**, tolerancija, teisingumas, solidarumas ir **moterų bei vyrų lygybė**.

Europos Sąjungos sutartis (konsoliduota versija):

- 3 straipsnis (ES sutarties ex 2 straipsnis).
- <...>
- **3. Sąjunga sukuria vidaus rinką.** <...>
- **Ji kovoja su socialine atskirtimi ir diskriminacija bei skatina socialinį teisingumą ir apsaugą, moterų ir vyrų lygybę,** <...> ir vaiko teisių apsaugą.

Europos Sąjungos sutartis (konsoliduota versija):

- 6 straipsnis (ES sutarties ex 6 straipsnis)
- 1. **Sąjunga pripažįsta 2000 m. gruodžio 7 d. ES pagrindinių teisių chartijoje <...> išdėstytas teises, laisves ir principus;**
- Chartija turi tokią pat teisinę galią, kaip ir Sutartis.
- 2. Sąjunga prisijungia prie Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos.
- 3. **Pagrindinės teisės, kurias garantuoja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, [...] sudaro Sąjungos teisės bendruosius principus.**

Europos Sąjungos sutartis (Konsoliduota versija):

- II ANTRAŠTINĖ DALIS. NUOSTATOS DĖL DEMOKRATINIŲ PRINCIPŲ.
- 9 straipsnis.
- Savo veikloje **Sąjunga visada laikosi piliečių, kuriems jos institucijos, įstaigos ir organai skiria vienodą dėmesį, lygybės principo.**
- Kiekvienas asmuo, turintis valstybės narės pilietybę, yra Sąjungos pilietis. <...>.

Sutartis dėl ES Veikimo (konsoliduota versija):

- II ANTRAŠTINĖ DALIS. BENDRAI TAIKOMOS NUOSTATOS.
- 8 straipsnis (EB sutarties ex 3 straipsnio 2 dalis)
- 1. Visuose savo veiksmuose Sąjunga siekia pašalinti moterų ir vyrų nelygybės apraiškas ir diegti jų lygybę.
- 10 straipsnis.
- Nustatydama ir įgyvendindama savo politikos kryptis ir veiksmus, Sąjunga siekia kovoti su bet kokia diskriminacija dėl lyties, rasinės arba etninės kilmės, religijos ar įsitikinimų, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos.

Sutartis dėl ES Veikimo (konsoliduota versija):

- ANTROJI DALIS. NEDISKRIMINAVIMAS IR SAJUNGOS PILIETYBĖ.
- 18 straipsnis (EB sutarties ex 12 straipsnis)
- <...> draudžiama bet kokia diskriminacija dėl pilietybės. Europos Parlamentas ir Taryba, <...> gali priimti tokią diskriminaciją draudžiančias taisykles.
- 19 straipsnis (EB sutarties ex 13 straipsnis)
- 1. [...] Taryba <...> gali vieningai imtis atitinkamų veiksmų, siekdama kovoti su diskriminacija dėl lyties, rasinės arba etninės kilmės, religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos.

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (toliau – ES Pagrindinių teisių chartija):

- III ANTRAŠTINĖ DALIS - LYGYBĖ.
- **20 Straipsnis - Lygybė prieš įstatymą**
- Prieš įstatymą visi lygūs.
- **21 Straipsnis - Diskriminacijos uždraudimas**
- **1. Draudžiama bet kokia diskriminacija, ypač dėl asmens lyties, rasės, odos spalvos, tautinės ar socialinės kilmės, genetinių bruožų, kalbos, religijos ar tikėjimo, politinių ar kitokių pažiūrų, priklausymo tautinei mažumai, turinės padėties, gimimo, negalios, amžiaus, seksualinės orientacijos.**
- 2. Sutarčių taikymo srityje ir nepažeidžiant konkrečių jų nuostatų draudžiama bet kokia diskriminacija dėl asmens pilietybės.
- **22 Straipsnis - Kultūrų, religijų ir kalbų įvairovė**
- Sąjunga gerbia kultūrų, religijų ir kalbų įvairovę.
- **23 Straipsnis - Moterų ir vyrų lygybė.**
- Visose srityse turi būti užtikrinta moterų ir vyrų lygybė, įskaitant priėmimą į darbą, darbą ir atlyginimą.
- Lygybės principas neklaido laikytis ar imtis priemonių, numatančių konkrečias lengvatas, padedančias nepakankamai atstovaujamai lyčiai.

1950 Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – Konvencija ar EŽTK):

- **14 straipsnis**
- **Diskriminacijos uždraudimas.**
- **Naudojimasis šioje Konvencijoje pripažintomis teisėmis ir laisvėmis**
- **yra užtikrinamas**
- **nepriklausomai nuo asmens lyties, rasės, odos spalvos, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautinės ar socialinės kilmės, priklausymo tautinei mažumai, nuosavybės, gimimo**
- **ar kitais pagrindais.**

EŽTK 12 Protokolas:

- **1 STRAIPSNIS. Bendrasis diskriminacijos uždraudimas**
- **1. Naudojimas bet kuria įstatyme įtvirtinta teise yra užtikrinamas be jokios diskriminacijos dėl lyties, rasės, odos spalvos, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautinės ar socialinės kilmės, priklausimo tautinei mažumai, nuosavybės, gimimo ar kitokios padėties.**
- **2. Niekas negali būti diskriminuojamas jokios viešosios valdžios nė vienu 1 dalyje paminėtu pagrindu.**

ES Pagrindinių teisių chartija ir EŽTK:

- **Du itin svarbūs dokumentai minėtose 2 (atitinkamose) sistemose;**
- **Chartijos 52 str.** (Teisių ir principų taikymo sritis ir aiškinimas)-
- **ES Pagrindinių teisių chartijoje nurodytų teisių, atitinkančių Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos garantuojamas teises, esmė ir taikymo sritis yra tokia, kaip nustatyta toje Konvencijoje.**
- Ši nuostata nekliaudo Sąjungos teisėje numatyti didesnę apsaugą.
- **Tie patys principai taikomi ir nediskriminacijos principo (turinio ir jo esmės) aiškinimui ir taikymui.**

Tekstų skirtumai Pagrindinių teisių chartijoje ir EŽTK 14 str.:

- **EŽTK** – nediskriminacijos principui skirtas TIK vienas straipsnis – 14 str. – jame nurodyta mažiau pagrindų, kuriais draudžiama diskriminacija, TAČIAU – jis įtvirtina nebaigtinį tokių pagrindų sąrašą (diskriminacija draudžiama ir “kitais pagrindais”);
- **Chartija** – turi atskirą (specialią) Dalį III – LYGYBĖ (21-26 str.) –
- 21 § 1 – bendras diskriminacijos uždraudimas; daugiau pagrindų nurodyta (pvz., genetinės savybės, amžius ar seksualinė orientacija),
- TAČIAU – nustatytas baigtinis pagrindų sąrašas.

Konvencijos 14 str.:

- Konvencijos 14 str. papildo kitas materialines Konvencijoje ar jos Protokoluose garantuojamas teises.
- **Neegzistuoja savarankiškai, o TIK “naudojantis kitomis Konvencijos teisėmis ar laisvėmis.**
- Tačiau užtenka – ir taip pat būtina – kad bylos faktinės aplinkybės “patektų į Konvencijos vieno ar kito straipsnio taikymo sferą”
- (žr. bylas *Stec and Others v. the UK* (dec.) [GC], nos. [65731/01](#) and [65900/01](#), § 39; *Burden v. the UK*, GC, no. 13378/05, judgment of 29 April 2008, § 58).

Konvencijos 14 str./Bendrieji principai:

- Diskriminacijos pagal 14 str. uždraudimas „išeina“ iš EŽTK ar jos Protokolo taikymo ribų.
- **14 str. gali būti taikomas papildomų teisių**, kurias valstybės nutarė suteikti laisva valia ir kurios išeina už Konvencijos taikymo ribų, **atžvilgiu** (pirmą kartą tai aiškiai pabrėžta Byloje “dėl tam tikrų įstatymų taikymo kalbos Belgijos švietimo įstaigose aspektų” prieš Belgiją (Bylos esmė (Merits) (1968 m. liepos 23 d. sprendimas, § 9).
- Tik taikymo skirtumai dėl tam tikro asmenų „statuso“ ar kitos galimos nustatyti charakteristikos gali sukelti diskriminaciją pagal 14 str. (*Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v. Denmark*, 7 December 1976, § 56).
- Tam, kad EŽTK 14 str. būtų taikomas, turi būti nustatyti **asmenų, kurie yra analogiškoje arba panašioje situacijoje, traktavimo skirtumai** (*D.H. and Others v. the Czech Republic* [GC], no. [57325/00](#), § 175);
- Tokie traktavimo skirtumai **sukels diskriminaciją elgesi**, jei tokiam elgesiui nebus **objektyvaus ir pagrįsto (argumentuoto) pateisinimo**.
- Valstybės turi veikimo laisvę (*a margin of appreciation*) šioje srityje (*Burden v. the UK* [GC], § 60).

Kai kurie Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos pavyzdžiai (toliau - EŽTT) darbo srityje:

- **NĖRA numatyta atskiros teisės į darbą Konvencijos tekste**; Konvencija iš esmės negarantuoja socialinių teisių –
- **BET – teisė įsidarbinti privačiame sektoriuje – buvo išvesta iš Konvencijos 8 str.** (teisė į pagarbą privačiam gyvenimui):
- - ***Sidabras ir Džiautas prieš Lietuvą*, Nr. [55480/00](#), [59330/00](#), 2004 m. liepos 27 d. sprendimas.**
- Teisė: **EŽTK 14 str. taikomas kartu su 8 str./Apribojimai buvusių KGB kadrinių darbuotojų atžvilgiu įsidarbinti privačiame sektoriuje.**
- Pareiškėjai buvo skirtingai traktuojami lyginant juos su kitais asmenimis, kurie nedirbo KGB; jų galimybės plėtoti profesinę veiklą buvo apribotos, taip ribojant jų galimybes palaikyti santykius su išorės pasauliu (8 str. (privatus gyvenimas) taikomas).
- Didelės, neigiamos pasekmės dėl tokių apribojimų asmenų „privačiam gyvenimui“.
- **Konvencijos 14 str. taikant jį kartu su 8 str. pažeidimas.**

EŽTK socialinėje srityje/NĖRA socialinių teisių Konvencijos tekste:

- **Konvencija (tekste) nenumato socialinių teisių; TAČIAU** jos gali būti išvedamos iš kitų Konvencijos straipsnių (pvz., 8 str.).
- *Nitecki v. Poland* (no. 65653/01, Nutarimas (Decision of 21/03/2002) – **nepriimtinas skundas**: asmuo skundėsi dėl jam ne pilnai kompensuojamų vaistų, kurie buvo jam gyvybiškai svarbūs (Sveikatos draudimo fondas kompensavo apie 70% vaisto kainos);
- *Ozbas v. Turkey* – **nepriimtinas skundas**: negalėjimas pasinaudoti nelaimingų atsitikimų darbe draudimu, atsitikus nelaimei darbe;
- NĖRA pareigos pagal Konvenciją (pagal Pirmojo Protokolo 1 str. (Nuosavybės apsauga) nustatyti socialinio draudimo ar pensijų schemas (**to create a welfare or pension scheme**) (*Carson v. the UK case*, GC);
- EŽTK negarantuoja, kaip tokios, teisės į nustatyto dydžio pensiją.
- Tačiau ginčai dėl socialinių teisių patenka (gali patekti) į EŽTK 6 str. taikymo sferą kaip „civilinės“ teisės aspektas – žr. bylas *Mennito v. Italy*, (no. 33804/96); *Svetlana Naumenko v. Ukraine* (no. 41984/98), kt.

Byla - D.H. and Others v. the Czech Republic, GC, No. 57325/00, judgment of 13/11/2007 – **diskriminacija teisės į mokslą srityje:**

- **EŽTK 14 str. (Diskriminacijos uždraudimas) taikant jį kartu su Pirmojo Protokolo 2 str. (Teisė į mokslą) PAŽEIDIMAS**
- (dėl Romų tautybės vaikų talpinimo į „specialias“ mokyklas administracinės praktikos taikant įstatymus).
- **Daromi akivaizdūs skirtumai** dėl [administracinės praktikos dėl] Romų tautybės vaikų ir ne-Romų tautybės vaikų talpinimo [patekimo] į mokyklas **nebuvo objektyviai ir pagrįstai pateisinami.**
- 209. [...] minėti įstatymai taip, kaip jie buvo taikomi praktikoje, diskriminavo Romų bendruomenę; **todėl pareiškėjai kaip šios bendruomenės nariai patyrė nepagrįstą diskriminacinį elgesį** (todėl individualus vertinimas nėra būtinas).

EŽTT praktika **socialinėje srityje/Nuosavybės teisių apsauga** – byla *Burden v. the United Kingdom*, GC, No. 13378/05, judgment of 29 April 2008/Pareiga mokėti nustatytus Paveldėjimo mokesčius:

- Pareiškėjos (dvi kartu gyvenančios seserys) skundėsi pagal Konvencijos 14 str. taikant jį kartu su Pirmojo Protokolo 1 str. kad,
- **Kai viena iš jų numirs, kita privalės sumokėti paveldėjimo mokesčius dėl paliktosios sesers dalies į šeimos namą,**
- Kai tuo tarpu paveldėtojai iš santuoką sudariusių asmenų ar homoseksualūs asmenys, sudarę Civilinės partnerystės aktą, būtų atleisti nuo tokio mokesčio.
- 66. <...> **EŽTT** – pareiškėjos, kartu gyvenančios seserys, negali būti lyginamos su santuoką sudariusiais asmenimis ar asmenimis, sudariusiais minėtą Civilinės partnerystės aktą.
- **NĖRA diskriminacijos; NĖRA 14 str. pažeidimo taikant jį kartu su Pirmojo Protokolo 1 str. (nuosavybės apsauga).**

Byla Carson and Others v. the UK, GC, No. 42184/05, judgment of 16/03/2010 – **Socialinė sritis/nuosavybė:**

- **NĖRA Konvencijos 14 str. (Diskriminacijos uždraudimas) taikant jį kartu su Pirmojo Protokolo 1 str. (Nuosavybės apsauga) PAŽEIDIMO.**
- Neindeksavimas senatvės pensijų asmenims, kurie gyvena ne Jungtinėje Karalystėje ir būtent tose valstybėse, kurios nėra sudariusios specialių dvišalių sutarčių su JK: **Pažeidimas nenustatytas.**
- **Pensijos indeksuojamos TIK tuo atveju, jei jų gavėjai nuolat gyvena JK-je, arba kitose valstybėse, kurios sudariusios specialias sutartis su JK.**
- Visi kiti pensijų gavėjai gauna tokio dydžio pensijos, kokio dydžio jos jiems buvo paskirtos.
- **EŽTT** – šios dvi asmenų grupės negali būti lyginamos tarpusavyje, jos **NĖRA analogiškoje ar panašioje padėtyje.**

Byla Carson and Others v. the UK case, GC/Svarbi EŽTT pozicija:

- 64. [...] **Nėra pareigos valstybei pagal Pirmojo Protokolo 1 str. sukurti (ar nustatyti) socialinio draudimo ar pensijų schemą.**
- Tačiau JEI valstybė nutaria tai padaryti, priimdama atitinkamą įstatymą, **toks įstatymas gali sukelti tam tikrus nuosavybės interesus**, kurie ginami pagal Pirmojo Protokolo 1 str. asmenų, kurie atitinka įstatyme nustatytas sąlygas, atžvilgiu (žr. *Stec and Others v. the UK*, (Nutarimas (Dec.) § 54).
- 65. Didžioji Kolegija sutinka su tokiu [Kolegijos/Chamber] vertinimu, kurio Vyriausybė neginčija.

Byla Vallianatos and Others v. Greece, GC, appl. Nos. 29381/09 and 32684/09, judgment of 7 November 2013/Diskriminacijos seksualiniu pagrindu draudimas:

- Konvencijos 14 str. taikant jį kartu su 8 str. (Teisė į pagarbą privačiam ir šeimos gyvenimui) - **PAŽEIDIMAS:**
- **Tos pačios lyties asmenų išbraukimas iš “civilinės partnerystės” sutarčių.**
- Įstatymas Nr. 3719/2008 – jame nustatyta „civilinė sąjunga“ galima tik nesusituokusių, skirtingų lyčių asmenų porų atžvilgiu; **tos pačios lyties asmenų poros aiškiai nepateko į Įstatymo taikymo sferą.**
- EŽTT – pareiškėjų (tos pačios lyties asmenys, gyvenantys kartu) santykiai patenka į “privataus gyvenimo” sąvoką, taip pat ir į “šeimos gyvenimą”, lygiai taip pat, kaip ir skirtingų lyčių asmenų porų santykiai tokioje pat situacijoje.
- TODĖL Konvencijos 14 str. taikomas čia kartu su 8 str.

ES Pagrindinių teisių chartija ir EŽTK/būtinai vienodas (tapatus) šių dviejų dokumentų aiškinimas ir taikymas:

- Du itin svarbūs dokumentai atitinkamose sistemose;
- **Chartija turi BŪTI aiškinama suderinamai su EŽTK –**
- **Chartijos 52 str. (Teisių ir principų taikymo sritis ir aiškinimas)-**
- **ES Pagrindinių teisių chartijoje nurodytų teisių, atitinkančių Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos garantuojamas teises, esmė ir taikymo sritis yra tokia, kaip nustatyta toje Konvencijoje.**
- Ši nuostata nekludo Sąjungos teisėje numatyti didesnę apsaugą.
- Tie patys principai taikomi ir nediskriminacijos principo (turinio ir jo esmės) aiškinimui ir taikymui.
- **Taigi BENDRA IŠVADA – Diskriminacijos uždraudimo principas turi būti garantuojamas abiejose sistemose (tiek ES teisėje, tiek pagal EŽTK-ją) ir, be to, vieninga/tapačia apimtimi.**

AČIŪ už JŪSŲ dėmesį

danute.jociene@lrkt.lt